№ 34 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏԻ 5 **1898** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՐՏԻ 5 № 34

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում զըվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ".
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօնի օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐԿԱՅ 1898 ԹՒԱԿԱՆԻ

ՄՇԱԿ

(26-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ «ՄՇԱԿԸ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ՏՕՆ ԵՒ ՏՕՆԵՐԻՆ ՅԱՋՈՐԴ ՕՐԵՐԻՑ

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի է, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր., մի ամսվանը՝ 1 րուբլի:

«ՄՇԱԿԻՆ» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն):

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ ու ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, редакція «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ օտար լեզուներով: Բառին վճարվում է 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կրկին Ատրպատականի կենտրոնական դպրոցի մասին.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէցօր. Դատաստանական դահլիճից. Հայոց թատրոն. Նամակ Դորպատից. Նամակներ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. «Սլավօնացին գալիս է». Նամակ Բուլղարիայից. Նամակ Բօլգարիայից. Արտաքին լուրեր. — ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակ Լիբանանից. Անտիսեմիտիզմ:

ԿՐԿԻՆ ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՄԱՍԻՆ

Այն աննախանձելի և ցաւալի վիճակը, որի մէջ գտնվում է կրթական գործը Ատրպատականի հայոց մէջ, ուր ապրում է մօտ 20,000 բնիկ և գուցէ մօտ 10,000 գաղթական ժողովուրդ, ստիպում է մեզ մի առաջարկութիւն անել: Վաղուց՝ թէ հայոց մամուլի և թէ հասարակութեան մէջ արծարծվել է Ատրպատականում մի կենտրոնական կրթական հաստատութիւն ունենալու անհրաժեշտութիւնը, սակայն մինչև այսօր ոչ էջմիածնի վարչութիւնը, ոչ Թաւրիզի առաջնորդարանը և ոչ էլ Պարսկաստանի ունևոր հայ դասակարգը՝ ոչ մի լուրջ միջոցի չը ձեռնարկեցին այդ գաղափարը իրագործելու համար: Հայոց հոգևոր իշխանութիւնը, իր սովորութեան համաձայն, միայն երեմիականներ է կարդում, ողբեր է արձակում և պլատօնական ցաւ յայտնում, որ կաթօլիկ և բողոքական միսիօնարները Ատրպատականում դպրոցներ են բացում և գրաւում հայ մատաղ սերունդը: Պարսկաստանի հայ համայնքը նախաձեռնութեան ոգի չունենալով, սպասում է, որ դրսից իրան օգնութեան հասնեն և մտածեն իր մասին, իսկ դրսի հայ հարուստները ոչ մի ձգտում ցոյց չեն տալիս պարսկահայերի այդ յոյսերը պսակելու: Եւ սակայն չենք ասում մի բարձր, այլ մի միջնակարգ կրթական հաստատութեան անհրաժեշտութիւնը Ատրպատականում այնքան զգալի և ակներև է, որ միանգամայն աւելորդ է երկար փաստերով և պատճառաբանութիւններով ապացուցանել այդ բանը:

Մի միջնակարգ հայկական ուսումնարան Ատրպատականում, ընդհանուր կրթական և մասնագիտական դասընթացով, օժտված ժամանակակից մանկավարժութեան պահանջներով, ահագին օգուտներ կը մատուցանի ոչ միայն բնիկ և գաղթական հայ ժողովրդին, այլ և պարսից ժողովրդին, որը նոյնպէս պէտք ունի կրթվելու և որի գոնէ մի որոշ մասը ցոյց է տալիս քաղաքակրթվելու ձգտում: Հայերը, իբրև աւելի կուլտուրական և զարգացած ժողովուրդ, դրացիական և մարդասիրական մեծ պարտաւորութիւն ունեն իրականացնելու պարսիկների այդ ձգտումը, իրանց ընդհանուր հայրենիքի՝ Պարսկաստանի բարօրութեան և զարգացման համար: Դրանով, բացի մի ընդհանուր կուլտուրական դեր կատարելուց, նրանք իրանց երախտագիտական պարտքը հատուցած կը լինեն և պարսից կառավարութեան, որը վերջին 50 տարվայ ընթացքում ամեն տեսակ խնամք ցոյց էր տալիս հայերին և նոյն իսկ նիւթականապէս օգնում նրանց դպրոցներին: Բացի դրանից միջնակարգ ուսումնարանը Սալմաստում կը գրաւի հայ աշակերտների ահագին բազմութիւն Թիւրքիայի դրացի վիլայէթներից, Վասպուրականից, Վանից, Բայազետից, Դիարբեքիրից, ուր ներկայումս գրեթէ ոչ մի դպրոց չը կայ:

Խնդիրը արդէն հասունացած է, անհրաժեշտութիւնը ակներև. մնում է իրագործումը, որը, մեր կարծիքով, այնքան էլ դժուար չէ: Թաւրիզում մի քանի տարուց ի վեր գոյութիւն ունի մի համակրելի հաստատութիւն, Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութիւնը: Այդ ընկերութիւնը կարճ միջոցում, իր ղեկավարների եռանդի և գործունէութեան շնորհիւ, այնքան համակրութիւն է կարողացել ձեռք բերել, որ այժմ մօտ 30,000 րուբլի դրամագլուխ ունի և վայելում է ոչ միայն Ատրպատականի, այլ նոյն իսկ դրսի հայերի մէջ յարգանք և վստահութիւն: Եւ ահա այդ ընկերութիւնը կարող է գործին գլուխ կանգնել, սկսել գործը: «Գործի ըսկիզբն արդէն գործի կէսն է», ասում է Ֆրանսիացին և մենք համոզված ենք, որ Թաւրիզի Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութիւնը, ձեռնարկելով կենտրոնական ուսումնարանի հաստատութեան, ամեն կողմից աջակցութիւն և օգնութիւն կը գտնի: Մի երկու աղբիւրի վրա մենք կարող ենք նոյն իսկ մատնացոյց լինել: Պարսկաստանի Քանարագեազ քաղաքում մի քանի տարի առաջ հայ վաճառականները 10,000 րուբլու մի գումար են հաւաքել և շահեցնում են մինչև այսօր՝ Պարսկաստանում մի ազգային—կրթական հաստատութիւն հիմնարկելու համար: Րոստօվում, Սալմաստից գաղթած մի հայ հարուստ վաճառական, ցանկութիւն է յայտնել մի խոշոր գումար նուիրելու այն դէպքում, երբ Սալմաստում բացվի մի միջնակարգ ուսումնարան: Վերջապէս, յայտնի է, որ Բագուի հայ կանանց մի խումբ, ունենալով իր տրամադրութեան տակ 15,471 ր. մի գումար, յանձնել է այդ գումարը Մարդասիրական ընկերութեան ի պահեստ՝ ապագայում ազգային—կրթական նպատակով գործադրելու: Մենք հիմք ունենք կարծելու, որ թէ Քանարագեազի, թէ Րոստովի և թէ Բագուի գումարները կարող են մեծ հեշտութեամբ յատկացնվել՝ Ատրպատականում մի կենտրոնական միջնակարգ ուսումնարանի հիմնարկութեան և պահպանութեան: Եւ այդ նկատումներով, մենք առաջարկում ենք Թաւրիզի Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութեան այլ ևս չը յետաձգել և ձեռնարկել այդ անյետաձգելի պահանջի իրագործման:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԷՑՕՐ

XLVI

Եղած փաստերին մի փաստ էլ աւելացաւ: Օրմանեան-Տատեանի շնորհիւ, Կ. Պօլսի հայոց խառըն ժողովը ջնջեց Ալէաթճեան եպիսկոպոսի կաթողիկոսական օրինաւոր ընտրութիւնը, և նոր ընտրութիւն արեց, կամ աւելի լաւ է ասել՝ նոր հրաման կատարեց:

Ով և ինչ մարդ է նոր ընտրվածը, Խապայեան եպիսկոպոսը, դա ներկայ դէպքում հետաքրքիր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԼԻԲԱՆԱՆԻՑ

Փետրվարի 13-ին

Լիբանանը ասօրական Շվէյցարիան է: Դրա ձիւնով ծածկված ահագին լեռները, խոր փըրփրացող գետերը, որոնք ապառաժների տակ թաքնված հոսում են ու յաճախ ժայռերի միջով անցնելով ջրվէժներ գոյացնում,—զքանչելի, գեղեցիկ պատկերներ են ներկայացնում: Շատ քիչ տեղերում բնութեան այնպիսի հրաշալիքներ կան, ինչպէս այստեղ: Ճանապարհորդները միաձայն վկայում են, որ Ալպեան լեռներին յատուկ գեղեցկութիւնը միանալով Հիմալայի սառը չքեղութեան հետ՝ կազմում են Լիբանանի բնութիւնը: Լեռները ծածկված են միայն խոտով և մանր թուփերով, այն ինչ հովիտները և դաշտերը շատ առատ են բուսականութիւնով: Լիբանանի ազգաբնակութեան մի մասը կազմում են դ ր ու զ ն ե ր ը:

Դրուզները երեք մասի են բաժանվում: Լիբանանում ապրող դրուզները մի որոշ պաշտպանութիւն են վայելում մեծ պետութիւնների պայմանագրով և իրաւունք ունեն քրիստոնեայ նահանգապետ ունենալու: Դրուզների մի ուրիշ մասը բնակվում է հիւսիսային Պալեստինում: Այնտեղ նրանք 25 գիւղեր են կազմում, բայց նրանց դրութիւնը Լիբանանի իրանց ազգակիցներից շատ աւելի վատ է: Ոչ մի պաշտպանութիւն չեն վայելում և իրանք էլ չեն կարող իրանց պաշտպանել: Թիւրքաց կառավարութիւնը առնում է դրանց երիտասարդներին՝ իր զինւորների շարքը: Ասում են, որ դրանցից 10-ից ինը փախչում են Թիւրքաց զօրքերից: Բայց սխալմունք կը լինէր դրանից եզրակացնել նրանց վախկոտ լինելը. ընդհակառակը, նրանք յայտնի են իրանց քաջութեամբ: Բանը նրանումն է, որ նրանք մահմեդականներ չեն, և թիւրքերի համոզմունքով՝ դրանց կեանքը այնքան նշանակութիւն չունի և մահմեդականների կեանքի պէս թանգ չէ, այդ պատճառով կռւի ժամանակ սրանց առաջին շարքերումն են դնում, ուր մահը անխուսափելի է: Փախչում գնում են Հաւրանի լեռները, որտեղ անմատչելի են նրանք Թիւրքաց կառավարութեան համար:

Դրուզների երրորդ մասը բնակվում է Հաւրանում: Վ. Գէյլ 1896 թւին այն կողմերը այցելելով գրում է հետևեալը. «Այնտեղ գտնված ժամանակս՝ սուլթանից ստացած ֆէրմանի համեմատ, Հաւրանի դրուզները բոլորովին պիտի հպատակութիւն յայտնէին կամ թէ չէ՝ պիտի կոտորվէին: Մի քանի ամիս առաջ Թիւրքաց մի զօրաբաժին ուղարկվեց Պալեստինի հիւսիսային կողմում բնակվող դրուզների դէմ և միայն մի տեղ 100 մարդուց աւելի կոտորեցին: Ոչ միայն կոտորեցին, այլ թիւրքական սարսափելի սովորութեան համաձայն՝ դիական կրքերով լցված՝ իրանց զոհերին տանջեցին: Մի զինւոր հրացանով զարկելով դրուզի ոտին, թոկով կապում է ոտը և թոկի միւս ծայրը ամրացնում ձիու թամբին, այնքան քշում է ձին, մինչև որ զոհը բոլորովին ջախջախված, այլանդակված դիակ է լինում: Եւ թիւրքերը այդ համարում են լաւ խաղ: Թիւրք զինւորները քշեցին կանանց և երեխաներին դէպի ձիւնով ծածկված լեռները, ուր մի քանի շաբաթ յետոյ սառած գտան նրանց: Մի կին գտան՝ մի կողմը փոքրիկ տղան, միւս կողմ փոքրիկ աղջիկը, երեքն էլ սառած: Կառավարութիւնը կարծելով, որ բոլոր դրուզները հպատակվել են, փաշա և զօրքեր ուղարկեց Հաւրանում հարկեր ժողովելու: Միայն մէկ գիւղում պարտաւոր էին 3000 րուբլի հարկ վճարել. ի հարկէ, սա անկարելի էր: Նոր փաշան հարկեր հաւաքելու համար չը դիմեց զէնքի ուժին, այլ իր համար մի գեղեցիկ աղջիկ պահանջեց դրուզներից: Նա ասաց, որ ցանկանում է ամուսնանալ, այսինքն իր հարեմի զոհերին մէկն էլ աւելացնել: Աղջիկը գիտէր, որ դիմադրելը օգուտ չունէր. օր որոշեց նրա մօտ գալու համար և մի և նոյն ժամանակ լուր տուեց իր ժողովրդի գըլխաւորներին: Օրը հասաւ: Փաշան 25 զինւորներ ուղարկեց, որ աղջկան բերեն պալատը. աղջիկը մերժեց և երբ զինւորները ձեռք մեկնեցին, որ նրան տանեն, յանկարծ բոլոր զինւորներն էլ հրացանազարկ լինելով, գետին գլորվեցին: Երբ փաշային հասաւ լուրը, ղուրանով երդւում կերաւ, որ անհաւատներին պատժի: Նա մի զօրաբաժին ուղարկեց 800 մարդկանցից բաղկացած և երկու թնդանօթ, որ պատժը տեղն ու տեղը տան: Ղուրանը արգելում է գործածել ոգելից խմիչքներ, միայն պատերազմի ժամանակ թոյլ է տրված: Զինւորները օղի ստացան և մեծ կատաղութիւնով դուրս եկան, որպէս զի տղամարդկանց կոտորելով, կանանց և աղջիկներին գերի անեն: Բայց դրուզները պատրաստ էին: 400 մարդիկ դիմադրում էին Թիւրքաց զօրքերին: Սակայն յանկարծ յետ դառնալով սկսեցին փախչել: Թիւրքերը նրանց ետևից ընկան և սիրտ առած՝ հալածում էին փախչող դրուզներին: Շատ աջող եղաւ դրուզների խորամանկութիւնը. Թիւրքաց զօրքերը թակարդի մէջ ընկան. յանկարծ տեսան իրանց դրուզներից շրջապատված, և 800 Թիւրքաց զինւորներից երկուսը միայն ազատվեցին մահից: Այս երկուսին ուղարկեցին փաշայի մօտ, որ լուր տան նրան, թէ այսպէս պիտի անեն այն ամենքին, որոնք կը յանդգնեն դիպչել դրուզ աղջկայ պատւին:

«Էզդրելօնի դաշտերի վրա հանդիպեցի 4000 Թիւրք զինւորների, որոնք ուղարկված էին դրուզներին բնաջինջ անելու համար: Մի մահմեդական ասաց ինձ. «Շատ կը ցանկանայի մի դրուզ մեռցնել»:—«Ի՞նչու համար», հարցրի ես: Նա խելօքն պատասխանեց. «Որ նրա էշը ստանամ»: Էշի համար մի մարդու կեանք... «Շատ էժան է», պատասխանեցի ես: Նա ծիծաղեց...

«Հաւրանի լեռներում մօտ 60,000 դրուզներ կը լինեն: Ասում են, որ նրանցից 15,000 զինված են մարտինի հրացաններով: Այնտեղ մէկը պատմում էր. «Թիւրքաց զինւորը 30 անգամ հրացան պիտի արձակի, որ նպատակին դիպցնի, բայց դրուզը ոչ մի անգամ նպատակից չէ շեղվում»: Նրանից յետոյ սուլթանի հրամանով 12 նոր բատալիօններ են ուղարկել դրուզների դէմ: Դամասկոսի ճանապարհին իմ տեսած առաջին զինւորներից հազարաւորներ հիմա հողի տակ են»...

Դրուզների թիւը Լիբանանում հասնում է 100 հազարի: Նրանց վիճակը անհամեմատ լաւ է և ոչ մի նմանութիւն չունի Պալեստինում և Հաւրանում ապրող դրուզների հետ, որոնք միշտ ենթակայ են Թիւրքաց կառավարութեան հալածանքներին:

Թ. Պ.

ԱՆՏԻՍԵՄԻՏԻԶՄ

(Նամակ Մօսկվայից)

Փետրվարի 20-ին

Փետրվարի 16-ին, երեկոյեան 8 ժամին նշանակված էր «Մօսկվայի Իրաւաբանական ընկե-

չէ, ինչպէս հետաքրքիր չէ և այն, թէ ով և ինչ մարդ է նախկին ընտրվածը, Ալէաթճեանը, որովհետև հարցը բոլորովին չէ վերաբերում նախկին և նոր ընտրված անձին, այլ այն ապօրինի, հակասահմանադրական վարմունքին, որ գործեց խառն ժողովը, Տատեան-Օրմանեանի այդ խեղճ սարուկը:

Մինթէ, ճշմարիտ, նրա համար ահագին փոթորիկ բարձրացրեց Մատթէոս պատրիարք Իզմիրլեան և միայն նրա համար ահագին աղմուկների ենթարկվեց Կիլիկիայի կաթողիկոսութեան հարցը, որ այնքան երկար ժամանակ դիմադրելուց յետոյ, Օրմանեան պատրիարքը, շնորհիւ իր «համակերպելու» անմիտ քաղաքականութեան, տուիտակ տայ մի օրինաւոր, սահմանադրական ընտրութիւն, հետո էլ զոհելով մի այնպիսի հոգևորական, որն ընդունակ է եղել միշտ պաշտպանել իրաւունքի խնդիրը, և հէնց այդ յատկութեան համար էլ ցանկալի թեկնածու էր Սիսի աթոռի համար:

Կան դէպքեր, երբ ոչինչ այնքան անմիտ և ծիծաղելի չէ, քան «պօլիտիկան» և տաճկական «խոհեմութիւնը»: Եւ ներկայ դէպքը այդպիսիներից է, որովհետև այդ յիմարական «պօլիտիկայով» և աննպատակ «խոհեմութեամբ» Կ. Պօլսի այժմեան պատրիարքը և իր փաշա-խորհրդականները ոչ միայն ոչինչ չը ստացան և ոչինչ էլ չեն ստանայ, այլ կը դառնան աւելի ծիծաղելի և արհամարհանքի առարկայ, ինչպէս այդ արդէն հաստատում է «Մշակի» Կ. Պօլսի թղթակիցը...

Խ. Մալումեան

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Կախարդ-Մօլլան

—

Դերբենտ, փետրվարի 20-ին

Փետրվարի 9-ին, Բագուի նահանգական դատարանի Դերբենտի ժամանակաւոր բաժնում քննվեց մի վերին աստիճանի հետաքրքիր գործ, որի հերոսը մի տեղացի մօլլա է: Անցեալ տարի այդ մօլլան գանգատ է տալիս դատարանին ու պահանջում է Դերբենտի առաջնակարգ հարուստ Ս. Բաբայեանցից մօտ 900 րուբլի գումար,—իբրև թէ ինքը, մօլլան, զանազան ժամանակ տուել է պարոնին պահելու մի քանի թանկագին իրեղէններ, այն է, մի ոսկի վզնոց, մի զոյգ ոսկի օղեր, 15 հատ մէջիտիէ և 450 ր. փող: Իբրև ապացոյց իր պահանջին, մօլլան ներկայացրեց դատարանին չորս հատ ստացականներ (сохранная расписка), որոնք գրված են թուրքերէն, իսկ տակը կրում են Բաբայեանցի հայերէն ստորագրութիւնը. պ. Բաբայեանց այդ բոլոր ստացականները կեղծ յայտարարեց:

Ահա թէ ինչ պատմեց նա նահանգական դատարանի առաջ: «1896 թւի օգոստոս ամսին վախճանվեց անդրանիկ աղջիկս: Ընտանեկան դժբաղդ հանգամանքներից տխրված՝ կինս և երկու փոքրիկ աղջիկներս հեռացան ինձանից. միակ մխիթարութիւնս այդ աղջիկն էր, բոլորի փոխարէն դրան էի սիրում, բոլորի կարօտը դրանից էի առնում, սակայն Աստուած այդ միակ մխիթարութիւնս նոյնպէս խլեց իմ ձեռքից: Մնացի մենակ, տանջված, ջարդված թէ հոգեպէս և թէ ֆիզիկապէս. բանը այնտեղ հասաւ, որ ես անկողին ընկայ: Այդ ժամանակ քոյրս կանչում է մօլլային, որպէս զի ինձ մի հնար անի, «թուղթ ու գիր» անի: Ես չէի համաձայնվում մօլլային ընդունել, բայց քոյրս ազդեց իմ քայքայված ներվերիս վրա,—համաձայնվեցի: Վերջապէս, մօլլային կանչեցին իմ առանձնասենեակը: Հպարտ դէմքով, ծանր քայլերով նա մօտեցաւ ինձ և մի փիլիսոփայական հայեացք գցեց վրաս. յետոյ խորիմաստ աչքերով նայեց դէմքիս և մտածմունքի մէջ ընկաւ: Երկար մտածելուց յետոյ, նա բերանը բացեց և գիտէք ինչ ասաց. «Քո դժբաղդութեան պատճառը ես ինքս եմ»: Ես մնացի ապշած. չէի իմանում բարկանալ, թէ ծիծաղել: Բայց յանդուգն մօլլան երկրորդ անգամ կրկնեց իր խօսքերը և այս անգամ աւելի կտրական ձայնով—«Այո՛, ես եմ»!: Նա ցոյց տուեց ինձ մի հաստ գիրք և ասաց, որ ամէն բան այդ գրքի մէջն է՝ թէ գիտութիւն, թէ փիլիսոփայութիւն, թէ կեանք, թէ երջանկութիւն, թէ ուրախութիւն և թէ տխրութիւն: «Այդ ամէնը, աւելացրեց մօլլան, մեր ձեռքին է և ինչպէս ուզենանք, այնպէս էլ շուռ կը տանք կեանքի անիւը: Օրինակ, վերցնենք հէնց քո դրութիւնը. ես լցրել եմ քո տունը դևերով, քաջքերով ու չար ոգիներով, որոնցից այժմ տանջվում ես. սակայն, կարող եմ և մաքրել, անհետացնել դրանց ու այն ժամանակ ամէն բան լաւ կը գնայ. ինքդ կառողջանաս, կինդ ու աղջիկներդ կը վերադառնան, կինդ կը սիրի քեզ առաջվայ նման ու այնուհետև Աստուծու օրհնութիւնը անպակաս կը լինի քո տանից», այսպէս վերջացրեց մօլլան իր խօսքերը: Ես քիչ էր մնում ծնկաչոք աղաչէի, որ նա իր շնորհքը գործ դնի, միայն թէ ինձ ազատէ: Իմ խօսքերից յետոյ մօլլան հանգստացաւ և հմուտ բժշկին յատուկ ձևերով սկսեց ինձ խորհուրդներ տալ: «Քո տունը դևերից ու քաջքերից ազատելու համար, հարկաւոր է մի մսխալ լաւ ոսկի, այդ ոսկին ես պէտք է գցեմ ինքնաեռի մէջ, նա կայրվի, ծուխ կը բարձրանայ, իսկ ես այդ ժամանակ կաղօթեմ և ահա այդ ոսկու ծխի ու իմ աղօթքի ազդեցութեան տակ քաջքերը միանգամայն կանհետանան»: Ես սկսեցի տատանվել, բայց քոյրս ստիպեց տալ ոսկին: Բացի դրանից, ես համարեա համոզված էի, որ ոսկին չի այրվի, կը մնայ ինքնաեռի մէջ, և հէնց այդ մտքից քաջալերված՝ համաձայնվեցի տալ: Մօլլան, ճշմարիտ է, մի բան գցեց ինքնաեռի մէջ և բսկսեց արագ-արագ աղօթել արաբերէն: Ես, ի հարկէ, ոչ մի բառ չէի հասկանում նրա աղօթքից: Մօլլան գնաց: Ես իսկոյն կանչեցի ծառային և հրամայեցի, որ թափի տան ինքնաեռը: Որքան մեծ եղաւ իմ զարմանքը, երբ մոխրի մէջ ոչինչ չը գտայ: Երեք օրից յետոյ մօլլան եկաւ և յայտնեց, որ իմ տունը կարելի է միանգամայն փարատված համարել չար ոգիներից. մնում է, ուրեմն, վերադարձնել երեխաներին: Այս վերջին նպատակին հասնելու համար, մօլլան ասաց, որ հարկաւոր է գրել չորս հատ թալիսմաններ, որոնցից մէկը պէտք է թաղել տան շէմքի տակը, միւսը պէտք է գցել ծովը, իսկ մնացած երկուսը ինքը մօլլան պէտք է տանի Թիֆլիս, ուր գտնվում է իմ ընտանիքը: Թալիսմաններից չորրորդը, ասաց մօլլան, կը լինի մի աղօթք, որը ես պէտք է կրկնէի օրական 15 անգամ, չարունակ մի ամիս, որ կանէ 450 անգամ: Այդ ասելով, մօլլան վերցրեց գրասեղանիս վրայից չորս հատ սպիտակ թղթի կտորներ և հրամայեց, որ դրանց վրա գրեմ անունս ու ազգանունս, իսկ նրանցից մէկի վրա, որի վրա պէտք է գրվէր աղօթքը, ստորագրութիւնից յետոյ աւելացնեմ և 450 թիւը: Այդ բոլորը ես կատարեցի, մի րոպէ անգամ չը մտածելով թէ մօլլան, փոխանակ աղօթքներ, թալիսմաններ գրելու, կարող է դրամական ստացականներ գրել այդ թղթերի վրա: Իր գործը վերջացնելուց յետոյ, նա թելադրեց ինձ աղօթքը (ես գրեցի հայերէն տառերով յիշատակարանիս մէջ), մնաս բարև ասաց և գնաց: Նա միւս օրը պիտի ուղևորվէր դէպի Թիֆլիս ու այնտեղից սկսէր իր կախարդական գործունէութիւնը, իսկ ինձ պատուիրեց ամենայն ճշդութեամբ կրկնել աղօթքը: Որքան էլ դժուար էր ինձ համար օրական 15 անգամ կրկնել մի աղօթք, որից ոչ մի բառ չեմ հասկանում, այնուամենայնիւ ես նրան անգիր սովորեցի և ամենայն օր կրկնում էի: Ահա այդ աղօթքը.

Բիւր դէ դէլէ մէն, մէն ասթու ջան մի խահամ,
Վաղ գէամ շուղէի խէշ նէշան մի խահամ:
Սար միսրայի հար սալթի թէւ հար ֆի բարդար,
Հար գէս բաւաթ մէն ասթէւ ան մի խահամ*):

«Ես իմ տկարութեան պատճառով մօտ 20 օր տանից դուրս չեկայ. այդ ժամանակամիջոցում ամենայն ճշդութեամբ կրկնում էի մօլլայի աղօթքը ու անհամբեր սպասում էի թէ նա Թիֆլիսից մի տեղեկութիւն կը գրէ իմ գործերի մասին: Մի օր, երբ ինձ փոքր լաւ էի զգում, օրն էլ լաւ օր էր, տանից դուրս եկայ փողոց. այդ ժամանակ պատահում է ինձ մեր քաղաքի նօտարը և ասում է, որ ինձ վրա յայտարարութիւն կայ: Հետաքրքրութիւնս շարժվեց, շտապեցի գնալ նրա գրասենեակը: Նօտարը ցոյց տուեց ինձ չորս հատ ստացականներ թուրքերէն գրված, որոնց տակը դրած էր իմ հայերէն ստորագրութիւնը: Ես իսկոյն ճանաչեցի այն չորս թղթի կտորները, որոնց վրա գրեցի անունս և ազգանունս և որոնք այժմ դրված են դատաստանական ատեանի առաջ»:

Իր կողմից Բաբայեանցը ներկայացրել էր դատարանին մի քանի վկաներ թուրքերից, որոնք երդմամբ հաստատեցին, թէ ինչպէս մօլլան, դեռ չը գրած ստացականները, նրանցից հարցնելիս է եղել, եթէ այդպէս մի բան անի, կարո՞ղ է արդեօք մի բան պոկել Բաբայեանցից. նոյն վկաները ապացուցում էին, որ մօլլան այդպիսի թանկագին իրեղէններ չէր կարող ունենալ, որովհետև նա մի աղքատ մարդ է և պարապում է մանրավաճառութիւնով: Մօլլայի կախարդական գործունէութեան համար նոյն վկաները ասացին, որ նա քաղաքում յայտնի կախարդ է: Այս բոլոր մեղադրանքների դէմ մօլլան միայն այն էր ասում, թէ «ինչո՞ւ Բաբայեանցը ստորագրեց»: Դատարանը երկար հարց ու փորձ անելուց յետոյ, մօլլայի ներկայացրած ստացականները կեղծ համարեց և նրան դատապարտեց մի տարի կալանաւորութեան ուղղիչ գնդերի մէջ:

Կոս. Ղազարեանց

*) Որովհետև դատաստանական դահլիճում այս աղօթքը չը թարգմանվեց և մնաց անհասկանալի թէ Բաբայեանցի և թէ դատաստանական ատեանի համար, ուստի մենք աշխատեցինք ձեռք բերել նրա թարգմանութիւնը: Բանից դուրս է գալիս, որ այդ «աղօթք» կարծեցեալը աղօթք չէ, այլ մի թունդ ռօման, որ փարսերէն գիտցողները թարգմանում են այսպէս.—«Դու իմ սիրտս գրաւեցիր, ես նրա փոխարէն հոգիդ եմ ուզում. թէ կորցրած սիրտս քեզ մօտ է, դրա համար մի նշան եմ ուզում: Վերցրու տողերիս սկզբնատառերը, ինչ խօսք որ կազմվեց, այն եմ ուզում ես քեզանից»: Հիմա վերցնենք սկզբնատառերը և տեսնենք թէ ինչ բառ է կազմվում. սկզբնատառերն են—բ, վ, ս, հ. բվ—կարդացվում է բու, սհ կարդացվում է սհա, ուրեմն առաջի վանկի հետ միասին կը լինի «բուսհա», որ կը նշանակէ համբոյր: Կարծում ենք ընթերցողի համար աւելորդ է մօլլայի խարդախութիւնը:

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ

(Բագուի խմբի երրորդ ներկայացումը)

—

Մարտի 3-ին, Բագուի դրամատիկական խումբը ներկայացրեց Զուդերմանի «Հայրենական տուն» դրաման: Պիեսայի բարձր արժանաւորութիւնները թէ գրականական և թէ բեմական տեսակէտից արդէն գնահատված են եւրոպական կրիտիկայի կողմից և նրա ընտրութիւնը պատիւ կարող է բերել խմբի մշտական ղեկավարներին: Բացի այդ արժանաւորութիւններից պիեսան մեծ հետաքրքրութիւն է ներկայացնում և իր բովանդակութեամբ. նա մեծ հասարակական նշանակութիւն ունեցող և վերին աստիճանի յուզիչ դրամա է, առաջացած կազմակերպված միութեան, այս դէպքում՝ ընտանիքի պարտադիր պահանջների և անհատականութեան, ինդիվիդուալիզմի ազատասիրական ձգտումների ընդհարումից: Այդ սկզբունքները մաքառում են Զուդերմանի պիեսայում մարմնացած՝ մի կողմից յանձին չօվինիստ, զօրապաշտ և փիլիստէր օբերլէյտենանտ Շվարցէի (Աբէլեան), միւս կողմից յանձին նրա աղջկայ՝ երգչուհի Մագդայի (տիկին Սիրանոյշ), որ գոյութեան ծանր ու երկարատև կռւից դուրս է եկել փշրված, չորացած սրտով և բաւական ցեխոտած թևերով, բայց ճաշակած անկախ կեանքի բաժակից և անկարող այլ ևս սահմանափակել իր թռիչքները «հայրենական օջախի» չորս պատերի մէջ պարփակված տարածութեամբ: Շվարցէն նահապետական հնութեան և պրուսական Գերմանիայի նոր կեանքի մի քանի անհամակրելի կողմերի տարօրինակ միացումն է. իսկ Մագդան 19-րդ դարի, այդ չափազանց երկարատև անցողական շրջանի տիպ է, մի շրջանի, որ անխնայ քանդում է հին կեանքի ձևերը, բայց դեռ չէ ստեղծել նոր կեանքի վերջ-

րութեան» հերթական ժողովը, ուր պիտի կարդացվէր և մի հրապարակական դասախօսութիւն «Հականրէական կուսակցութեան պատմութիւնը Գերմանիայում» վերնագրով: Դասախօսն էր Վ. Վ. Վօդօվօզօվ: Նիստը կայացաւ համալսարանի հանդիսարանում: Նիւթը, ժամանակակից մեծ հետաքրքրութիւն ներկայացնելու պատճառով՝ գրաւել էր ահագին բազմութիւն:

Դասախօս Վօդօվօզօվ բուն տեղում եղած և ուսումնասիրած լինելով խնդիրը, իր ասածները ապացուցանում էր ստատիստիկական ամենալուրջ տեղեկութիւններով: Սկզբում նա դիմեց հականրէականութեան ծագման պատմութեանը, և ցոյց տուեց, որ այդ ընդունակ ազգի դէմ եղած հալածանքի պատմութիւնը շատ հին է: Յիշեց Իւվենալի և ուրիշների տուած վկայութիւններն այդ մասին և ապա գալով մեր դարին, ակնարկեց, որ այդ հալածանքը այժմ աւելի քան երբ և իցէ տարածված է, կորստաբեր և խիստ է համարեա բոլոր երկիրներում: Ապա անցնելով Գերմանիային, դասախօսը ցոյց տուեց, որ ներկայ հականրէական շարժումն այնտեղ ծնունդ է առել 80-ական թւականների սկզբներին և տասը տարի զօրեղանալով՝ այժմ գրաւել է ահագին շրջաններ: Հականրէական շարժումը երբէք այնտեղ կուսակցութիւնների ծրագիրների մէջ նշանաւոր տեղ չէ բռնել, այլ նա եղել է մի գործնական և շահաւէտ միջոց ձայներ գրաւելու համար, կամ այլ խօսքով՝ դա ագիտացիայի մի լաւ միջոց է եղել: Անտիսեմիտիզմը—հականրէականութիւնը, ինչպէս պէտք էր հասկանալ, պահպանողականների գործն է. դրանք են պայքարն առաջ տանում, իսկ հոգին կազմում է Շտեօկկերը: Բայց շուտով պահպանողականների բանակում սկսվում է հերձուած. ճիշդն ասած՝ հականրէական կուսակցութիւնը սկսում է իրան զանազան անուններ տալ, չուզենալով կոչվել հակասեմիտական: Նա մի տեղ «գերմանօ-սօցիալական» է կոչվում, մի այլ տեղ՝ «րէֆօրմների կուսակցութիւն», կամ «ժողովրդային կուսակցութիւն»: Նա կոչվում է և «պահպանողական կուսակցութիւն»: Գերմանօ-սօցիալական կուսակցութիւնը ընդհանուր պահպանողականից տարբերվում է նրանով, որ աւելի վճռական կերպով է պաշտպանում հողատիրութեան շահերը, և այդ շրջանից էլ իր գլխաւոր պաշտպանութիւնն է գտնում: Երկրորդը՝ րէֆօրմների կուսակցութիւնը պաշտպանում է գլխաւորապէս արհեստաւորների, մանր վաճառականների, մասամբ գիւղացիների և բանւորների շահերը: Սրա ծրագրի մէջ յարգելի տեղ է բռնում և ընդհանուր ձայնատւութեան օրէնքը: Իբր ընդհանուր ձայնատւութիւն պահանջող կուսակցութիւն, անկասկած, նա տարբերվում է պահպանողական կուսակցութիւնից, և, այդ հողի վրա նա ներկայանում է իբր թէ դէմօկրատիկական կուսակցութիւն՝ առանց սօցիալ-դեմօկրատների հետ միանալու: Իր ընդհանուր քաղաքական ծրագրով և տնտեսական մի քանի խնդիրներում՝ նա թունդ պահպանողական է, բայց դա արդելք չէ լինում նրան՝ պաշտպանելու բանւորական հարցը, մի հարց, որ սօցիալ-դեմօկրատների ծրագրի էական մասերից մէկն է: Եւ այսպէս մի քանի ուրիշ խնդիրներում: Այս բնորոշումները ցոյց են տալիս, որ րէֆօրմների կուսակցութիւնը ոչ իսկական-պահպանողական և ոչ էլ սօցիալ-դէմօկրատական կուսակցութիւն է, այլ աշխատում է բռնել երկուսի մէջտեղը՝ իր ծրագրի լաւագոյն մասերն առնելով վերջինի ծրագրից: Իսկապէս ասած, նա գտնվում է մի անցողական շրջանում, այն է՝ պահպանողականներից դէպի սօցիալ-դեմօկրատները:

Այդ բնորոշումներից յետոյ,—դասախօսը նորից անցաւ հականրէական շարժմանը և ցոյց տուեց այն վերին աստիճանի անհամակրելի և տմարդի միջոցները, որոնց դիմում են հականրէականները ագիտացիաների ժամանակ: Հրէաների դէմ գրգռելու համար, նրանք ոչ մի միջոցի առաջ չեն կանգնում: Հականրէական կուսակցութեան անդամներից մէկը և ամենայանդուգնը, րէյխստագի անդամ Ալվարտ այսպէս է անուանում հրէաներին. «Հրէայ՝—դա ժանտախտ է, խօլերայի բացիլ և չաշխատող սինլքոր, սրիկայ. պէտք է փախչել նրանից, պէտք է կռւել նրա դէմ»: Վաճառականների համար էլ ամենալաւ րէկլամը սա է. «Հրէայից մի գնէք. նա ձեզ կը խաբի: Հրէային, թէ որ նրա ապրանքի համար պահանջած գնի կէսն էլ տաք, դարձեալ խաբված էք»: Համանման ցիտատները տներում էլ կարելի է տեսնել, տախտակների վրա գրված և քաշ արած պատից, այնտեղ, ուր մի ժամանակ աւետարանից և Գեօթէից ու Շիլլերից քաղված ցիտատներն էին կախված: Եւ այդ բոլորի գլխին կանգնած է մի պաստոր, աւետարանի աշակերտ՝ դոկտոր Շտեօկկէր:

Հականրէականութիւնը և նրա տարածվելը ամենևին կապ չունի հրէական ժողովրդի տարածականութեան հետ, այսինքն, հականրէական շարժման զօրեղ կամ թոյլ լինելը հրէական ազգի այս կամ այն նահանգում շատ ու քիչ լինելու հետ յարաբերական չէ: Աչքի առաջ եղած փաստերը ցոյց են տալիս, որ այդ հալածանքը թերևս ամենազօրեղն է այնտեղ, ուր հրէայ գուցէ իսկ չը կայ: Այդ շարժումը տարածված է Գերմանիայում ընդհանրապէս: Տեղ-տեղ աճում է սաստիկ արագ և զօրեղ կերպով, գրաւելով ընտրողների թւի ահագին տոկոս: Բայց այդ տարածումը կանոնաւոր չէ և երբեմն էլ, ինչ ուժգնութեամբ որ տարածվում է, նոյնպէս էլ ընկնում է: Սակայն նա, իր հոսանքի ընթացքում, գետնի տակ սուզվող գետի նման, եթէ մի տեղ թուլանում է, մի այլ տեղ դուրս է գալիս նոր ուժով, աւելի զօրեղ, աւելի կատաղի, և այսպէս շարունակաբար: Սակայն, որքան այդ ոգին զօրեղանալով, տարածվելով ուրախութիւն և հրճուանք է պատճառում պահպանողականներին, որովհետև դրանով աւելանում է պահպանողական ձայնատուների թիւը յօգուտ ընդհանուր պահպանողական խնդիրների, նոյնքան էլ նա իր թուլանալով օգտակար և ցանկալի է սօցիալ-դեմօկրատներին, որովհետև այդ տեսակ շրջաններում ամենապարարտ հող է գտնում նրանց պրօպագանդան:

Հականրէական շարժումը թուլանում է այժմ գլխաւորապէս Գերմանիայի հարաւ և հարաւ-արևելեան մասերում. արևելեան Սակսօնիայում, Հէսսէնի և Հէսսէն Նասաու դքսութիւններում: Նա զօրեղանում է Պրուսական նահանգներում, մանաւորապէս նրա հիւսիսային և արևելեան նահանգներում: Ահա ներկայումս այդ վիճակի մէջն է հականրէականութիւնը Գերմանիայում: Առանձնապէս նա ուշադրաւ է այն պատճառով, որովհետև նա կանգնած է րէյխստագի առաջիկայ ընտրութիւնների առաջ իր բոլոր ուժգնութեամբ և տենդոտ դրութեամբ:

Դասախօսութիւնը ներկայ հասարակութեան վրա թողեց ամենալաւ տպաւորութիւն: Հասարակութիւնը վարձատրեց դասախօսին բուռն ծափահարութիւններով՝ դրանով արտայայտելով նաև իր համակրութիւնը հրէական դատին:

Ս.

նական ձևեր: Տիկին Սիրանոյշ կատարեց Մագդայի դժուար դերը մեծ տաղանդով, զօրեղ տպաւորութիւն թողնելով հանդիսատեսների վրա: Մագդայի համար կարելի էր ցանկանալ միայն աւելի փայլ երկրորդ գործողութեան մէջ, աւելի զգացմունք երրորդ գործողութեան մէջ՝ մեռած մօր պատկերի առջև և աւելի որոշ արտասանութիւն դերի ոչ-պաթետիկական տեղերում (պաթետիկական տեղերում դերասանուհու ձայնը ստանում է բնական ր ի թ մ և բառերը հնչում են թէև երբեմն արագ, նայելով մոմենտի պահանջին, բայց միշտ այնպէս որոշ, որ բոլոր վանկերը և նոյն իսկ տառերը կարծես ձուլված են դուրս գալիս նրա բերանից, ինչպէս և պահանջում է բեմական արուեստը): Բացի այդ կարելի է ցանկանալ և այն, որ շնորհալի դերասանուհին թողնի իր մաներներից մէկը, որ հակաէսթետիկական է, այն է, այնպէս ուժով չը ծեծի ինքն իրան իր ձեռներով, ինչպէս նա յաճախ անում է դերի վճռական և ուժեղ վայրկեաններում: Պ. Աբելեան իր դերից ստեղծեց մի տիպ, որ կարծես կենդանի ապրում էր բեմի վրա առաջին րոպէից մինչև վերջը: Դրամատիկական տեղերը և այն վայրկեանները, երբ Շվարցէի մէջ խօսում է անզուսպ և իշխանասէր տեմպերամենտը, նա անցկացրեց տաղանդաւոր կերպով: Շատ լաւ էին նրա ընդհանուր կերպարանքը, արտասանութիւնը, շարժումները, դէմքը, և գրիմը, եթէ չը հաշուենք մօրուքի թափանցիկ ցանցառութիւնը և այնպիսի չեչոտ, ինչպէս «կը կամենայի»: Շատ լաւ էր և պ. Պետրոսեանը պաստօրի դերում, որ նա խաղաց խելացի կերպով և մեծ զգացմունքով, մանաւանդ երկրորդ գործողութեան մէջ Մագդայի հետ ունեցած բացատրութեան ժամանակ: Արտաքին պահանջների տեսակէտից էլ պ. Պետրոսեանի խաղը աչքի է ընկնում իր արժանաւորութիւններով, միայն մեր ականջին տարօրինակ էր հնչում «հարցանել» գրաբարաձևութիւնը: Չը գիտենք գուցէ այդ թարգմանչի մեղքն է, թող այդ դէպքում ների մեզ դերասանը,—պաստօրի դերում կարելի է բացի Մագդայի մեղքերից մի փոքր էլ թարգմանչի մեղքից վերցնել: Միւս դերակատարներից տանելի էին օր. Վարդուհի, տ. Զաբէլ և պ. Ստեփանեան: Մարի-Հրանոյշ (Մագդայի փոքր քոյրը) իր դերում չէր: Պ. Օհանեան թոյլ էր Մաքս Ֆօն-Վէնդլօվսկու դերում: Պ. Արաքսեան սպանեց իր դերը, իսկ պ. Վրոյր իր արտաքինով և ձայնի չեչտով աւելի Պոլսի ազգային ժողովի անդամի էր նման, քան գերմանական գեներալի: Պիէսան Բագուի թատրօնական յանձնաժողովի յատուկ պատուէրով թարգմանել է գերմաներէնից Ս. Թառայեան: Դժուար է խօսել մի պիէսայի թարգմանութեան մասին, երբ նա դեռ չէ տպված և կարող է աղաւաղված լինել դերակատարների բերանում, բայց տպաւորութիւնը ընդհանրապէս տանելի էր, թէև ականջ ծակող դարձուածքներ երբեմն լսվում էին՝ «ես ուզում եմ արտայայտվել», «ես բարի եմ անային անասունի նման» և այլն: Թատրօնը գրեթէ ամբողջապէս լի էր: Հասարակութիւնը գլխաւոր դերակատարներին ընդունում էր ոգևորված կերպով: Տ. Ց.

ՆԱՄԱԿ ԴՈՐՊԱՏԻՑ

—

Փետրվարի 17-ին

Այստեղի նորութիւնը «առաջին վրացական երեկոյթն» է, որ տեղի ունեցաւ գերմանացիների կլուբում: Տեղական լրագիրը բաւական գովասանքներ թափեց վրացիների երեկոյթի վրա՝ ի նկատի առնելով, որ դա առաջին անգամն էր այս քաղաքում և բացի դրանից բարեգործական նպատակով էր,—յօգուտ վրացի ուսանողների: «Վրացիների երեկոյթ մեր համալսարանական քաղաքում, ասում է «Nord. Zeitung» գերմանական լրագիրը—դա մի տարօրինակ փաստ է և հետաքրքիր զանազան տեսակէտից: Վրացիները Կովկասում ունեն մի կենտրոն—հարուստ Թիֆլիս քաղաքը, որ այնքան էլ մօտ չէ, բայց որը չը կարողացաւ մինչև այսօր բաց անել մի համալսարան կամ պօլիտէխնիկում: Թիֆլիսը ունի միայն մի «սէմինարիա»: Վրացիները այստեղ՝ հեռու երկրում, կազմել են ուսանողական կօլօնիա, որը և ցանկացաւ չքաւոր ուսանողների օգտին մի երեկոյթ սարքել: Վրացիներին աջողվեց երեկոյթի համար «միացնել» այստեղ գտնվող ազգութիւններ և հասարակական զանազան դասակարգեր. նրանք վաղօրօք ուղարկել էին ամեն տեղ տոմսակներ և շատերը հրաւիրվածներից եկել էին. ներկայ էին պրօֆէսօրներ, նրանց կանայք, ուսանողներ: Երեկոյթին շատ նպաստեցին Պետերբուրգից եկած վրացիները. ամենից շատ աշխատեց կօմպօզիտօր Բալանչիվաձէն. մեծ տպաւորութիւն գործեցին իշխան Բարաթաշվիլին, որ երգեց solo, և երաժշտական խումբը, որը երգեց Բալանչիվաձէի «Թամար-Ցբիրի» օպերայից: Կենդանի պատկերները առանձին տպաւորութիւն չը գործեցին. պատկերներից ամենից լաւ էր վրացիների քէֆը. ահագին տպաւորութիւն գործեց ազգային պարը—լեզգինկա:»

Մենք մեր կողմից կաւելացնենք և դա ընդհանուր կարծիք էր, որ երաժշտութեան մէջ չը կար «երաժշտութիւն» (музыкальность). բոլորը անտաշ էր. հիանալի էր իշխան Բարաթաշվիլին, որ թաքի ներդաշնակութեամբ երգեց ազգային հագուստով վրացերէն մի երգ, բայց բոլորովին անհամ էր կօմպօզիտօր Բալանչիվաձէ, որը իր «փ ա յ ա ե ա յ» ձայնով ուղղակի սպանեց գերմանական հասարակութիւնը:

Երեկոյթի վերջը մի անախորժ դէպք պատահեց. «Кавказъ» լրագրի քարոզները, ինչպէս երևում է, պտուղներ են տալիս... Կառավարիչներից մէկը, մի վրացի, ոմն Գ... սկանդալով յիշոցով դուրս արեց մի հայ ուսանողին դահլիճից... իսկ երեկոյթից յետոյ բաւական վետերինարներ խիստ ծեծվեցին... Տ. Ա.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Բագու, փետրվարի 28-ին

Պարսկահայ երիտասարդները ի սրտէ շնորհաւորում ենք արժանայիշատակ Գրիգոր Արծրունու հիմնած «Մշակ» լրագրի 25-ամեակը և նրա ամենօրեայ հրատարակութիւնը: Սրտով ուրախ ենք և ցանկանում ենք շատ քսանհինգամեակներ բոլորի: Թող նա զօրանայ, աւելի և աւելի բորբոքէ պարսկահայ երիտասարդութեան թարմ ոյժերը, որոնք նոր-նոր սկսում են ոտք դնել գրական ասպարիզում՝ շնորհիւ «Մշակ» լրագրի: Թող ծածանի «Մշակի» դրօշակը յաւիտեան: Կեցցէ «Մշակը»:

Պետրոս Եսայեանց, Մամիկօն Փանեանց, Թովմաս Թովմասեանց, Սամուէլ Արզումանեանց, Հմայեակ Փանեանց, Աղաջան Բժըշկեանց, Սմբատ Վարդանեանց, Մելքոն Ղուկասեանց, Կարապետ Դաւթեանց, Դաւիթ Միքայէլեանց, Տիգրան Թամրազեանց, Ստեփան Յովնաթանեանց

—

Լ ա ռ ն ա կ ա (Կիպրոս), փետրվարի 19-ին

Շտապում եմ այս հեռաւոր անկիւնից և իմ խնդակցութիւնը միացնելու ամբողջ առաջադէմ հայ հասարակութեան զգացմունքների հետ, շնորհաւորելով «Մշակի» գոյութեան 25-ամեայ յաղթանակը և նրա ամենօրեայ դառնալու վաղուց ցանկալի իրագործումը: Հիմնադիրը իր ամբողջ կեանքը, եռանդը, բեղմնաւոր գրիչը տուեց իր լայն գաղափարները սերմանելու հայ անդաստանի մէջ այն հաստատ համոզմամբ, որ վերջը յաղթանակը իրանն է: Նա սխալված չէր. նա տեսաւ արդիւնքը: Իսկ այսօր նրա երախտապարտ անդաստանը ծունկ է խոնարհում իր սերմնացանի աճիւնի առաջ: Եւ թող օրհնված լինի Գրիգոր Արծրունու խնկելի յիշատակը:

Մար.

—

Գ ո ր ի, մարտի 2-ին

Մենք չենք ուզում անմասն մնալ այն բազմաթիւ շնորհաւորութիւններից, որ հայերի բոլոր շրջաններից թափվել և թափվում են խմբագրատուն՝ յայտնելով իրանց անկեղծ սրտի ուրախութիւնը «Մշակի» ամենօրեայ դառնալու և 25-ամեայ փառաւոր գոյութեան առիթով: «Մշակը» իր հիմնվելու օրից պաշտպան է եղել անզօրներին, տնանկներին, քաղցած-մերկերին: Հիմնադիր անմահ Արծրունին իր պապական ահագին կալուածքը զոհեց «Մշակի» յարատևութեան համար, թող այժմ հոգով հրճվի իր սերմնածների պտուղներով: Կեցցէ «Մշակը» իր ներկայ ամոլներով:

Մեսրովբ Մարութեանց, տ. Աղաւնի Մարութեանց, Մկրտիչ Տէր-Մկրտչեանց, տ. Սառայ Տէր-Մկրտչեանց, Կարապետ Օվիեանց, Զաքար Զաքարեանց, տիկ. Վ. Օվիեանց, Եգոր Եգորեան, Արտէմ Զաքարեան, Յովհաննէս Ախալքալաքեան, Բուղդան Յովսէփեան, Տիբուհի Ե. Վարշամեանց, Մարգար Սահաթեանց, Դաւիթ Շանսեանց, Ստեփան Ղալամքարեանց, Համբարձում Երիցեանց, Կարապետ Փեշտումանջեանց, Գարեգին Ուրփանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կ. Պօլսից մեզ գրում են, որ թիւրքաց կառավարութիւնը դադարեցրեց «Բիւրակն» շաբաթաթերթը:

—

«Հանդէս Ամսօրեայի» վերջին համարում կարդում ենք. «Յայտնի է թէ այս տարի «Մշակ» բոլորեց իր քսանուհինգամեակը. 26-րդ տարին կը սկսի նոր պարգևով մը, որ շնորհված է «Մշակի» խմբագրութեան և ընդ նմին հայ գրականութեան. այսուհետև «Մշակ» կը հրատարակվի կառավարութեան թոյլտուութեամբն՝ ամեն օր: Կը շնորհաւորենք այս քայլը, զոր՝ անցեալ տարիներէ ի վեր կը ջանար առնել խմբագրութիւնը: Ծիշդ ժամանակին հասաւ այս լուրը, վասն զի ռուսահայ քանի մը լրագիրներու մէջ հրատարակված անպատշաճ յօդուածներն այն ազդեցութիւնը կրնային ընթերցողաց վրա բերել թէ «Et le combat cessa faute de combattants». և սակայն Արծրունոյն յաջորդներն ամենօրեայ կը դարձնեն «Մշակը»: Յաջողութիւն մաղթել աւելորդ է, քանի որ «Մշակի» յաջողութիւնը կը մաղթեն շատ մը հայ խմբագրութիւններ—իրենց վրա...»

—

Երեքշաբթի, մարտի 3-ին, կայացաւ Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան նիստը, որի քննութեան առարկան էր ընկերութեան նախահաշիւը ներկայ 1898 թւի համար: Նախահաշւի մէջ մտցրած են ծախսեր զանազան ձեռնարկութիւնների համար, ինչպէս են երկրագործական գործիքների մրցահանդէսներ, դաշտային մեքենաների կոտրելու փորձեր, հետազօտութիւններ, յատուկ ժողովներ, օրինակ, տաւարի ժանտախտի վերաբերութեամբ, դասախօսութիւններ և ժողովրդական գրքերի հրատարակութիւն: Ցանկալի է, որ ընկերութիւնը իրօք կատարէր այն, ինչ նշանակված է իր նախահաշւում, որ ընդունվեց և հաստատվեց:

—

Մեր թղթակիցը Թէհրանից հաղորդում է փետրվարի 21-ից. «Փետրվարի 4-ին վեհափառ Շահը բարեհաճեց այցելել այստեղի բիւրեղէնի գործարանը, որ արդէն երկու տարի է, որ ապակեղէն և տեսակ-տեսակ բիւրեղէն է արտադրում: Նորին մեծութիւնը 2 ժամի չափ գործարանում մնալով, և ամեն ինչ աչքի անցնելով՝ շատ գոհ մնաց, որ երկրի մէջ արհեստը մինչև այդ աստիճան ծաղկել և առաջացել է. ի նշան իր գոհունակութեան՝ Շահը գործարանի վարչութեան անդամներին շքանշաններ շնորհեց:»

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները լսել են, որ Սամարկանդի շրջանում դատաստանական րէֆօրմը առանց երդուեալների կը մտցնվի ոչ վաղ քան եկող տարվայ վերջերը:

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Ուրախալի երևոյթ է ներկայացնում տեղական ոստիկանութեան մի նոր կարգադրութիւնը, այն է, որ կիրակի և տօն օրերին, միւս խանութների թւում փակվում են և գինետները, մինչև կէսօրվայ ժամը 1-ը: Ամենքին յայտնի է, որ հասարակ բանւոր դասակարգի ամբողջ շաբաթվայ արիւն քրտինքով աշխատած կոպէկները կիրակի և տօն օրերը վատնվում են գինետների միջոցով, չը նայած որ այդ իսկ միջոցին, Բաքոսի երկրպագուների թշուառացած ընտանիքները իրանց նեղ կացութիւնն են ողբում: Արդեօք, ոստիկանութիւնը աւելի նպատակայարմար վարված չէր լինի, փոխանակ մինչև ժամը մէկը փակել տալու գինետները, փակել տար հէնց ամբողջ օրը:»

—

ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Փետրվարի 23-ին, գիշերով, աւազակները, Հին-Նախիջևանի գաւառի Թմբուլ գիւղում՝ փչրելով Թադէոս Շահբազեանի ցորենի և այլ մթերքների ամբարի դուռը, գողացան ցորենի մի մասը, նոյնպէս քանդելով յատակը՝ հանեցին հողի ամանի մէջ թաղած 400 րուբլին ու անհետացան: Փետրվարի 12-ին, նոյն գիւղում, գիշերը կոտրելով Մաշադի-Իրզա-Ղուլի Քալբալայի Ղամբար օղլու գոմի դռները՝ քշել տարել են մի հատիկ լծկան եզը: Սրանից 20 օր առաջ Յարութիւն և Թովմաս Դաւթեանցների ցորենի ամբարից յանդուգն կերպով գողացան հարիւրաւոր պուդերով ցորեն: Յունվարի 20-ին քանդելով Մակար Տէր-Սիմէօնեանի օղիի գործարանը՝ գողացան բոլոր երկաթները, փայտեղէն մասերը կրակի ճարակ դարձնելով: Դեկտեմբերի 15-ին քարուքանդ արեցին Մակար Դունայեանցի այգու պատերը 40 արշին տարածութեան վրա: Փետրվարի 2-ին բաց անելով Զոհրաբ Յարութիւնեանցի արհեստանոցի դուռը՝ գողացել են 20 զոյգ պատրաստի կօշիկներ, մի կացին ու մի հատ կչեռք: Փետրվարի 23-ին կրկին անգամ բաց անելով նոյն Յարութիւնեանցի արհեստանոցի դուռը, յափշտակել տարել են կաշի: Պէտք է աւելացնել, որ այդ մարդը ծանրաբեռնված է մեծ ընտանիքով և դրանով ապրում է ապրուստի միջոցից: Այժմ 170 տնից բաղկացած գիւղը ծանր դրութեան մէջ է, ոչ ոք իրան վաղվան համար ապահով չէ զգում. ցերեկվայ աշխատանքից յետոյ գիւղացիները ստիպված են ամբողջ գիշերներով հսկել»:

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Փետրվարի 27-ին, Խանդամիրեանի թատրօնական դահլիճում, սիրողների խումբը, երկար ժամանակ աշխատելուց յետոյ, կարողացաւ տալ մի ներկայացում, յօգուտ հայոց Բարեգործական ընկերութեան տեղական ճիւղի: Խաղացվեց «Թուղթ խաղացողի կեանքը» դրաման: Դերակատարների մէջ բաւարար էին իրանց խաղով օր. Վ. Զաքարեան՝ Ամալիայի դերում, Բարութչեան՝ Դը-Ժերմանի, Մեհրեան՝ Վարների, Հասան-Ջալալեան՝ Դերմօնի և Ծրդնաւորեան՝ Բերմօնի դերերում: Գ. Քալանթարեան՝ Ժօրժի դերում, իր ծայրահեղութիւններով փչացրեց տպաւորութիւնը: Մուտքի կողմից ներկայացումը անբաւարար կարելի է համարել: Դահլիճի 1/3 մասը դատարկ էր: Ընդհանուր մուտք եղել է 262 րուբլի 80 կոպ. ծախքը 117 րուբլի, զուտ արդիւնք մնաց 145 րուբ. 80 կոպ.: Շնորհակալութեան է արժանի տիկին Եկ. Բահաթրեան, որը նպաստեց ներկայացման աջողութեան»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—

Բեռլինից, ռուսաց հեռագրական գործակալութեան հեռագրում են. «Կ. Պօլսից ստացված տեղեկութիւնների առիթով, թէ հայկական կօմիտէտը դիմեց դեսպաններին նոր գանգատներով, «National Zeitung» լրագիրը նկատում է, թէ ոչ ոք չէ ցանկանում, որ հայոց հարցը նորից զարթնի և թէ այդ նպատակին դիմելը միայն խրախոյս չի գտնի եւրօպական պետութիւնների կողմից»:

Կ. Պօլսից մեզ հաղորդում են. «Քանի մը օրէ ի վեր զրոյց ելաւ թէ «սուլթանը ներում պիտի ընէ բազմաթիւ բանտարկեալներու»: Ժողովուրդը կը սպասէր, որ հայ բանտարկեալները արձակուին: Չորս օր առաջ իրադէով արձակուեցան 30-ի չափ «թեթև յանցաւորներ», ամէնքն թ ի ւ ր ք և անոնց տրուեցաւ 2-ական ոսկի նուէր: Ահաւասիկ այս է եղածը:»

«ՍԼԱՎՕՆԱՑԻՆ ԳԱԼԻՍ Է»

—

Անգլիական մամուլի մէջ վերջին ժամանակները այն միտքն է արմատանում, թէ սլավօնական աշխարհը սաստիկ աճում է, և թէ այժմ ոչ մի ոյժ չէ կարող կանգնեցնել այդ աճումը: Այդ միտքը, Պետերբուրգի լրագիրների տեղեկութիւններին նայելով, ի միջի այլոց, արտայայտված է Ուաչբէրնի յօդուածի մէջ, որի վերնագիրն է «Սլավօնացին գալիս է» և տպված է «Contemporary Review» ամսագրի 1898 թւի յունվարի գրքում: Նա այն աստիճան հաւատում է սլավօնական աջողութիւններին, որ տրամադիր է կարծելու, թէ կիրագործվեն այն «ցնորքները, որոնք պաշարել են հարիւր հազար ուղեղներ Եւրօպայում», թէ սլավօնացին պէտք է Քրիստոսի թագաւորութիւնը հաստատի երկրի վրա, քանի որ այդ բանը չաջողվեց «զառամեալ» գերմանառօմանական աշխարհին: «Այդպիսի ցնորքները ամենևին դէմ չեն առողջ դատողութեանը», ասում է հեղինակը: Պէտք է խոստովանել, մասամբ իրաւացի է նրանց պեսիմիզմը ժամանակակից քաղաքականութեան վերաբերմամբ: Մանաւանդ որ շատ անգամ պատահել է պատմութեան մէջ, որ ազգերի վերածնութիւնը սկսվում էր նոր ցեղից: Եթէ այժմ մի այդպիսի նոր ցեղ ի նկատի կայ,—դա անշուշտ սլավօնական ցեղն է: «Մեր օրերում Ռուսաստանը, անկասկած, մի պետութիւն է, որ տօն է տալիս Եւրօպային», իսկ նրա գերիշխանութեան տակ մնում են մօտ հարիւր միլիօն սլավօնացիներ: Դրան պատասխանում են, թէ սլավօնացիները դեռ ևս կուլտուրական ցանկալի աստիճանի վրա չեն կանգնած: «Դա ոչինչ չէ ապացուցանում», ասում է Ուաչբէրն: Ռուսաստանը բաղկացած է մի կողմից կառավարութիւնից և բարձր դասակարգերից, որոնք ներշնչված են արևմտեան իդէալներով, միւս կողմից այդ նոյն դասակարգերը ջերմ կերպով հաւատում են իրանց ժողովրդի ոյժին: Այդ մարդիկ ասում են, որ սլավօնական ցեղի մէջ մի բան կայ, որ չէ կարող հասկանալ Արևմուտքը, նրանք հաւատում են, որ այդտեղից էլ կը սկսվի վերածնութիւնը: Ինչի մէջն է կայանում ռուս ժողովրդի բարոյական ոյժը: Այդ հարցը զբաղեցնում է պ. Ուաչբէրնին, մանաւանդ «մուժիկի» յատկութիւնները նրա օգտին չեն խօսում: Նա, մուժիկը, տգէտ է, սիրում է խմել, անզգայ է, անտարբեր է, բայց էութիւնը այդ արտաքին յատկութիւնների մէջ չէ, այլ ներքին: Ճշմարիտ զարմանալի է, երբ մարդ մտածում է, որ 75 միլիօն ռուսներ պատրաստ են ամեն ժամանակ հնազանդվել մի եզակի կամքին: Ռուս ժողովրդի վիճակին հաւատացողները ասում են, որ նա հոգևոր մի քանի յատկութիւններ ունի, որոնք նրան ընդունակ են դարձնում իշխել աշխարհի վրա, բայց այդ յատկութիւնները դեռ թմրած դրութեան մէջ են գտնվում, և յարմար առիթի են սպասում երևան գալու:

ՆԱՄԱԿ ԲՌՒՄԻՆԻԱՅԻՑ

Կոնստանցա, փետրվարի 23-ին

«Հայաստանի նպաստող ընկերութեան Ֆրանկֆուրտի մասնաճիւղի» նախագահ պաստոր Լօհմանի խմբագրութեամբ հրատարակվող «Freiwillige» թերթում կարդում ենք հետևեալը.

«Հեռագիր Մարաշից: Ընկերութեան կողմից ուղարկված բժիշկ դոկտոր Հերլէից փետրվարի 9-ին ստացանք հեռագիր, որով յայտնում է, թէ այնտեղի դրութիւնը սարսափելի է և խնդրում է հեռագրով ուղարկել 12,000 մարկ:

«Դիարբեքիրից 6000 այրիներ և որբեր օգնութիւն են աղերսում: Ընկերութեան կողմից ուղարկված Մարաշի որբանոցի կառավարիչ օրիորդ Ր. գրում է Դիարբեքիրից. «Դիարբեքիրում 6 օր մնացինք, չը կարողանալով ջորեպաններ գտնել. մեր մնալը շատ լաւ էր: Դոկտոր Հ. շատ լաւ ծանօթացել է տեղական հանգամանքներին: Կոտորածը այն կողմերում սարսափելի է եղել: Այնտեղ շատ որբեր ու այրիներ կան խնամքի կարօտ: Չէին ուզում մեզ բաց թողնել Դիարբեքիրից: Պ. Հ.... ասում է, որ նրանք ուրախութեամբ երեք տարով մի չ ի ֆ թ լ ի (տուն) կը տային մեզ և 2 ամսում 500 որբեր կը ժողովէին: Նրանք շատ կարօտ են օգնութեան: Դիարբեքիրի շրջանում չը կան ամերիկացիներ: Այնպէս խոր տպաւորութիւն ստացանք, որ շուտ պէտք է այնտեղ օգնութիւն ուղարկել: 5—6 հազար այրիներ և որբեր պէտք է խնամել»:

Նոյն պ. Լօհմանի «Für Alle» թերթը հաղորդում է. «Կոտորածի ժամանակ Հայաստանի մի տեղում, խառնակութիւնների պատճառով, մի ջրանցք վնասվեց և գետինը ճեղքվելով երևան եկաւ մի փոքրիկ դրամ, որ շատ դարեր այնտեղ թաղնված մնացել էր: Այս դրամը ստացել եմ ես իբրև ընծայ. սրա վրա շատ զարմանալի մի գրուածք կայ: Յունարէն տառերով գրված է «Յ ի ս ո ւ ս, Թ ա գ ա ւ ո ր ն ե ր ի Թ ա գ ա ւ ո ր»: Սա մի բարի լուր է արեան և արտասուքների երկրից: Չը նայելով սարսափներին, հակառակութեան, չը նայելով անյաղթելի երևացող դժուարութիւններին, դարձեալ Աստուած ճանապարհ է բաց անում մեր սիրոյ գործի համար: Մարդկօրէն դատած՝ անհնարին էր երևում Հայաստանի խորքում այդպիսի մի գործ սկսել: Բայց հիմա սա իրողութիւն է: Հիմա գլխաւորը սա է, որ թոյլ չը տանք քրիստոնեական սիրով ընդունված այդ ժողովրդին ընկղմվել յուսահատութեան մէջ, այլ շուտափոյթ էական օգնութիւն հասցնելով քաջալերենք դէպի նոր գործունէութիւն, և քանի որ մեզ համար բացված դռներ կան Արևելքում, անենք ինչ որ կարող ենք: Չը նայելով ամենամեծ դժուարութիւններին ընկերութիւնը արդէն հաստատել է որբանոցներ Բերեկում՝ 94 որբերով, երկուսը Մեզրէհ-Խարբերդում՝ 216 որբերով, Մարաշում՝ 50 և Վանում 50 որբերով: Հիմա պատեհութիւն ունենք Դիարբեքիրում և ուրիշ տեղերում էլ նոյնպիսի խաղաղութեան և օրհնութեան օազիսներ հիմնել:»

Յունվար ամսին Լօհմանը ստացել է նպաստ այդ գործի համար 13,518 մարկ:

Պատւական Թառայեանց

ՆԱՄԱԿ ԲՕԼԳԱՐԻԱՅԻՑ

Վառնա, մարտի 5-ին

Գիտէք արդէն հրաման տրված էր, որ զինուորական տուրքերը Թիւրքիայում չը գանձվին առայժմ: Եւ սակայն, 13 տարվան այլ և այլ տուրքեր, ամենայն խստութեամբ կը պահանջվին այժմ, և զինու զօրութեամբ կը հաւաքվին: Մանրամասնութիւնք սրտաճմլիկ են. կը նախընտրեմ չը յիշել: Տարիներու ջարդերէ և հալածումներէ ետք, առևտուրի և գործերու դադրած ատեն, ձմեռը, 13 տարվան տուրք առնել՝ կործանում ըսել է: Սա ալ պէտք չէ մոռնալ, որ այդ տուրքերու մեծագոյն մասը հայերն արդէն մի անգամ վճարած են, բայց ստացագիրները չը տրվելուն, և գիւղերու ներքին հաւաքիչ (հայ) ընդհանրապէս սպանված ու տետրակներն կորսված լինելով, վերստին կուզեն:

Պօլսեցի մեծահարուստ հայէ մը՝ կառավարութիւնը 50,000 ոսկի փ ո խ (!!) պահանջեր է, բայց նա, դրամները ապահով տեղ դրած, «չունիմ» պատասխաներ է...

«Մասիս» վերջերս մեծ օրաթերթի վերածվեցաւ: Շատ ուրախալի է այս: Որքան կարելի է Տաճկաստան, «Մասիս» մաքուր ուղղութիւն մը ունի, իր յօդուածագիրներէ ոմանց Օրմանեանի անձնական փայփայումը, պիտի ըսենք, անտեղի է. բայց ատկէ դուրս՝ ընտիր թերթ կերևի, արժանի քաջալերութեան թէ Տաճկաստանի և թէ արտասահմանի հայոց կողմանէ:

Սուլթանը խոստացած էր, Ռամազանի 6-ին, պատրիարքարանի աղերսական խնդիրքները ընդունել: Կիմանանք, որ իբրև թէ արտօնվեր է գաղթական հայերուն՝ Պօլիս վերադառնալ, տանտէր երաշխաւոր մը տալով: Սակայն բոլոր տեղեկութեանց նայելով, սխալ է այդ: Իրաւ է, այդպիսի մի հրաման հ ր ա տ ա ր ա կ վ ե ց ա ւ, բայց Պօլիս վերադարձող հայերն ըստ առաջնոյն կը բանտարկվին: Պարտք կը համարինք հետևաբար արտասահման գտնվող հայերն զգուշացնել, որ չը վստահին տաճկին յայտարարութեանց:

Պօլսոյ դրութիւնը, թէև արտաքուստ հանդարտ, խսկապէս շատ վատ է: Դեռ հայերը չեն կարող ոչ գաւառները, ոչ օտար երկիր ճամբորդել, գտնված տեղերնին բանտարկված են: Խօսք հալածում մը կայ, որու, ցաւալի է ըսել, գործիքներն յաճախ նոյն ինքն հայեր են: Պատրիարքը, որ կրնար շատ մը չարիքներ դէմ մեղմացնել, ոչինչ չըներ, և ժողովրդեան դժգոհութիւնը օրէ օր աւելնալով, ինքն ալ միշտ աւելի տաճկի կը մօտենայ: M.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Berl. Tageblatt» լրագրի թղթակիցը հաղորդում է Պէկինից մի կարևոր լուր. նրա ասելով, Ռուսաստանը կապալով է վերցրել Պորտ-Արթուրը 99 տարով:

—«Times» լրագիրը գրում է, որ Ռուսաստանը պէտք է, վերջապէս, վճռականապէս յայտնի, թէ արդեօք մտադիր է նա լ օ յ ա լ կերպով միանալ անգլիական քաղաքականութեանը ծայրագոյն Արևելքում, այն քաղաքականութեան, որին արդէն յարել են Միացեալ-Նահանգները, Եապօնիան և որը հաւանութիւն է գտնում Գերմանիայի կողմից, թէ Ռուսաստանը մտադիր է նրա հակառակ գործել:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անգլիական «Daily News» լրագիրը մի հետաքրքիր նորութիւն է հաղորդում: Համբուրգի աստղագէտ դոկտոր Գէորգ Վալտէմատ երկրորդ լուսնի գիւտն է արել, որը նոյնպէս պտտվում է երկրի շուրջը: Սկզբում, երբ այդ լուրը տարածվեց, մեծ հաւատ չընծայեցին, բայց այժմ այդ նոր «գիւտը» քիչ քիչ ուշադրութիւն է գրաւում:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 4 մարտի: Մարտի 3-ին Ձմեռային պալատում ներկայացաւ Թագաւոր Կայսրին Բերլինից եկած չինական արտակարգ դեսպան Շու-Կինգ-Շէն: Ունկնդրութեան ժամանակ դեսպանը ներկայացրեց Կայսրին իր հաւատարմաթղթերը:

Նշանակվում է Զէյնոմօրեան փոխ-նահանգապետ Սանդրիգայլօ Կովկասի կառավարչապետի գլւանատան փոխ-դիրեկտոր:

ՊԱՐԻԶ, 4 մարտի: Նանսիից հեռագիրը հաղորդում է, որ գերմանական մի կապիտան և մէկ պահապան անցան սահմանը. Ֆրանսիական բանւորները աշխատում էին բռնել նրանց, և մէկը կապիտանին փայտով խփեց. կապիտանը մերկացրեց սուրը և հրամայեց պինուորին հրացանը լցնել. ապա նրանք հեռացան դէպի գերմանական հողը: Քննութիւնը սկսված է:

ԵՕԿՕՀԱՄԱ, 4 մարտի: Եապօնիայում ընտրութիւնները հանգիստ անցան: Շատ հաւանական է, որ կառավարութիւնը մեծամասնութիւն կը ստանայ:

ՌԷՏԻՄՆՕ, 4 մարտի: Մարտի 3-ին ռուսաց նաւատորմի հրամանատար ծովապետ Սկրիդլօվ հասաւ Ռէտիմնօ: Մեր զօրքերի առողջական դրութիւնը կղզու վրա հիանալի է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ.

Մարտի 3-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ	.	94 ր.	— կ.
Բեռլինի վրա 100 մարկ „ „	.	45 „	$87^1/_2$ „
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ „ „	.	37 „	25 „
Պօլուիմպէրեալ	.	— „	— „
Մաքսային կուպօններ	.	149 „	— „
Բօրսային դիսկօնտ	.	5 „	$6^1/_2\%$,
4% պետական ընտա	.	$102^1/_8$ „	— „
4% ներքին փոխառութեան	.	$101^5/_8$ „	— „
$4^1/_2\%$ գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի		$99^7/_8$ „	— „
$4^1/_2\%$ վկայակ. գիւղ. հող. բանկի	.	101 „	— „
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	.	285 „	— „
Նոյնը „ երկրորդ —	.	249 „	— „
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	.	220 „	— „
5% պետական երկաթուղ. ընտա	.	— „	— „
Պետերբ. քաղ. կր. ընկ. օբլ. 5%	.	102 „	— „
Մոսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ	.	$102^5/_8$ „	— „
Օդեսայի — —	.	$100^7/_8$ „	— „
Թիֆլիսի — —	.	$101^1/_4$ „	— „
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6% —	.	102 „	— „
Նոյնը — — 5% —	.	$100^1/_2$ „	— „
Քութայիսի կալ. բանկի. 6%	.	102 „	— „
Նոյնը — — 5%	.	$100^1/_2$ „	— „

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 1 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ ցերեկվայ 4 ժամին և 1 րօպէին: Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 30 րօպէին Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ առաւօտեան 9 ժամ և 15 րօպէին: Բ ա թ ո ւ մ է հասնում երեկոյեան 8 ժամ և 28 րօպէին:

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 3 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ գիշերվայ 12 ժամ 6 րօպէին. Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում երեկոյեան 7 ժամ և 10 րօպէին: Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ՝ երեկոյեան 7 ժամ 55 րօպէին. Բ ա թ ո ւ մ է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 28 րօպէին:

Մ ա ր դ ա տ ա ր № 2 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ առաւօտեան 8 ժամ 15 րօպէին: Թ ի ֆ լ ի ս է հասնում երեկոյեան 8 ժամ 34 րօպէին: ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս՝ երեկոյեան 9 ժամ 34 րօպէին: Բ ա գ ո ւ է հասնում ցերեկվայ 1 ժամ 2 րօպէին:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ա մ ե ն օր, բացի կիրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին նեարդային հ.

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՌՈՒԴԵՆԿՕ—$10^1/_2$—$11^1/_2$ ժ. կանանց և երեխայոց հ., ծաղկի պատուաստումն:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—$11^1/_2$—12 ժ. կանանց հիւանդ.

Ի. Ֆ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—$1^1/_2$—$2^1/_2$ ժ. ներքին, և միզասեռական հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—5 6 ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—$6^1/_2$—7 ժ.

Ա. Ն. ՇՊԱԿՕՎՍԿԻ—6—7 ժ. նեարդային (ելեկտրաբուժութիւն), վեներական և մորթի հ.

Տ. Ի. ՌՈՒԴԵՆԿՕ հիւանդանոցումը քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն:

Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

83—150 Բժշկապետ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԱՏՐՈՆ

Ուրբաթ, մարտի 6-ին

Բագուի հայոց դրամատիկական խումբը կը ներկայացնէ

ՕՏԱՐՆԵՐ

Կոմեդիա 4 գործ. հեղ. Պոտապենկօի, թարգմ. պ. Տէր-Գէորգեանի:

Մասնակցում են՝ Տիկ. Զաբէլ, Մէլիքեան, Փառանձեմ, և օր.օր. Ֆէլէկեան, Վարդուհի, Օհանեան, պ.պ. Աբէլեան, Ալիխանեան, Արաքսեան, Օհանեան, Պետրոսեան, Ստեփանեան և Մէլիք Յովսեփեան:

Սկիզբը ճիշդ 8 ժամին է: Տեղերի գինը սովորական է: Տոմսակները կարելի է ստանալ թատրոնի կասսայում. թատրոնը ա ն պ ա յ մ ա ն տաքացրած կը լինի: 1—2

1898
„Բազմավէպ Հանդիսարան“

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

(Յիսներորդ վեցերորդ տարի)

«Բ ա զ մ ա վ է պ Հ ա ն դ ի ս ա ր ա ն» գրական, բանասիրական, պատմական, կրթական և գիտական, կը հրատարակվի նոյն ծաւալով, աւելի ճոխ և հետաքննական նիւթեր մատակարարելով իր ընթերցողաց:

Տարեկան գինն է 10 ֆրանկ, կանխիկ վճարելի: Հասցէն՝ Rédaction de la revue „BAZMAVEP“. St. Lazare, VENISE (Italie). 1—6

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ“

Ամսագրի, որ հրատարակվում է Վիէննայում:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ՝ 4 Ր.

Դիմել այս հասցէով. Rédaction «Hantesse», VII/2 Mechitharistengasse, 4, VIENNE.

1—6

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

աշխատութիւն

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆԻ

Գինը 1 րուբլի:

Վաճառվում է Թիֆլիսում, Կենտրոնական գրավաճառանոցում: (№ 10) 19—25

Մոսկվայի՝ արևելեան լեզուների Լազարեան ճեմարանի կողմից

Հ Ա Շ Ի Ւ

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՀԱՍԱՆ-ՋԱԼԱԼԵԱՆԻ ԿՏԱԿԱԾ ԴՐԱՄԱԳԼԽԻ ԱՌ 1897 Թ.

	տոկոսաբեր թղթեր	առձեռն դրամ Ր.	Կ.
Մ Ո Ւ Տ Ք			
Կար ց'մէկն յունվարի 1897 թ....................	67,500	1,184	97
Մուտք է եղել յընթացս 1897 թ....................	30,400	3,839	56
	97,900	5,024—53	
Ե Լ Ք			
25,000 արժողութեամբ $6^1/_2\%$ արժեթղթերի ժամանակը լրացած լինելու պատճառով փոխադրված է 4% պետական ընտայի, որի համար ծախսված է 800 ր.: Հարաւ-արևմտեան երկաթուղու արժեթղթեր, ընդամենը....................	25,800		
Վճարված է տոկոսաբեր թղթեր գնելու համար 4,318 ր. 54 կ. և 1896 թ. հաշիւը տպագրելու համար 23 ր. 52 կ., ընդամենը.....		4,342—6	
ց'Մէկն յունվարի 1897 թ. կայ առձեռն....................	72,100	682—47	

Ծ ա ն օ թ ո ւ թ ի ւ ն: Ամբողջ դրամագլուխը գտնվում է Մոսկվայի նահանգական գանձարանում և սկսած 1883 թուից 125 տարվայ ընթացքում պէտք է աճի մինչև 12 միլիօն ր. գումարի, որից յետոյ պէտք է գործադրվի կտակողի անունով ուսումնարաններ և թօշակներ հիմնելու համար: 1—3

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱԻԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսօն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, մարտ ամսի 4/16-ին ՍԻՐԿԱՍԻ շոգենաւը, նաւապետ ՀԱՐՐԻՍ: Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ:

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորական պակաս գներով:

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կոլիւբեակինսկայա հրապարակ: ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիօր Հերշենրօդերին: (№ 76) 1—20